19/06/2023

Πρόκοπης Παυλόπουλος: Παρέμβαση στον διάλογο για την έννοια του «Νόμου»

/ Επικαιρότητα

Ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός (Γ΄ Τάξη, έδρα Δημοσίου Δικαίου) και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ κ. Προκόπιος Παυλόπουλος συμμετείχε τη Δευτέρα 19 Ιουνίου 2023 σε επιστημονικό διάλογο -τον οποίο οργάνωσε η Ακαδημία Αθηνών- με τον Ακαδημαϊκό κ. Εμμανουήλ Φλωράτο (Α΄ Τάξη, έδρα Μαθηματικής Φυσικής) για την έννοια του «Νόμου» στα αντίστοιχα πεδία της Νομικής

Επιστήμης και της Φυσικής Επιστήμης.

Τον διάλογο συντόνισε ο Ακαδημαϊκός (Α΄Τάξη, έδρα Μετεωρολογίας-Κλιματολογίας) και Γενικός Γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών κ. Χρήστος Ζερεφός.

Στην παρέμβασή του ο κ. Προκόπιος Παυλόπουλος επισήμανε, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

«Στο πλαίσιο του σύγχρονου επιστημονικού διαλόγου πρέπει ν' αναδειχθεί και το ότι στην εποχή μας -σε ορισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις- η προσχηματική ή και εντελώς εσφαλμένη επίκληση της ανάγκης μιας, δήθεν, «*ολιστικής*» θεώρησης του επιστητού «*παρασύρει*» την επιστημονική έρευνα σε μιαν άκριτη και γι' αυτό αναμφισβητήτως ανεπίτρεπτη «*μεταφορά*» εννοιών και συμπερασμάτων από το πεδίο των Θετικών Επιστημών σ' εκείνο των Ανθρωπιστικών Επιστημών. Ίσως δε η συστηματική και τεκμηριωμένη μελέτη του φαινομένου τούτου, η οποία φανερώνει και τα σφάλματα μιας τέτοιας «*μεταφοράς»,* μπορεί ν' ανοίξει νέες μεθοδολογικές ατραπούς ως προς το πώς και γιατί και η Νομική Επιστήμη εντάσσεται, οπωσδήποτε υπό τις επιστημολογικώς επιβεβλημένες προϋποθέσεις, στην χορεία των Επιστημών.

Α. Κατά τούτο είναι χρήσιμο ν' «*ανιχνευθούν*» οι, επιστημονικώς θεμελιωμένες, αμοιβαίες ομοιότητες και, κατά κύριο λόγο, διαφορές της έννοιας του «*νόμου*» στ' αντίστοιχα πεδία της Νομικής Επιστήμης και της Φυσικής Επιστήμης προσφεύγοντας, όταν είναι απαραίτητο, στην επικουρία των Μαθηματικών. Πολλώ μάλλον όταν γίνεται πλέον ευρέως δεκτό ότι δεν υφίσταται απολύτως «*στεγανός*» διαχωρισμός μεταξύ Θετικών Επιστημών και Ανθρωπιστικών Επιστημών αλλά σαφής μεθοδολογική διάκριση, η οποία όμως δεν αποκλείει, κάθε άλλο, την ύπαρξη συγκεκριμένων επιδράσεων και τις εξ αυτών δυνατότητες επίσης συγκεκριμένων συγκρίσεων.

1. Αυτονοήτως, οι συγκρίσεις αυτές πρέπει να γίνονται με πλήρη σεβασμό των παραδεδεγμένων κανόνων καθεμιάς εκ των ως άνω Επιστημών. Ενόψει των εν προκειμένω συγκρίσεων επισημαίνεται πως κατά την ανάλυση που ακολουθεί η Νομική Επιστήμη εκλαμβάνεται ευρέως. Υπό την έννοια ότι το ερευνητικό της πεδίο καταλαμβάνει όχι μόνο τους κανόνες ερμηνείας και εφαρμογής του νόμου, κατά την θεσμική του υπόσταση, αλλά και τους κανόνες «*ορθολογικής*» -δηλαδή σύμφωνης με τις απαιτήσεις της κανονιστικής του υποδομής και επάρκειας- θέσπισής του. Και τούτο διότι, εκ της θεσμικής ιδιοσυστασίας του, ο κανόνας δικαίου πρέπει ν' αντιμετωπίζεται επιστημονικώς με ολοκληρωμένο τρόπο, ο οποίος έχει ως αφετηρία την *ab initio*

δημιουργία του και ως κατάληξη την τελική εφαρμογή του στην πράξη. Άλλως, η επιστημονικώς συμβατή και αποδεκτή «*σύλληψή*» του παρίσταται εμφανώς μερική και, επομένως, ελλειπτική.

2. Αυτό το εγχείρημα σύγκρισης καθίσταται τόσο περισσότερο χρήσιμο, όσο ο όρος «*νόμος*» είναι, οιονεί «*εκ καταγωγής*», εξαιρετικά γενικός και ευρύς, γεγονός το οποίο εξηγεί και την χρησιμοποίησή του σε πολλά επιστημονικά πεδία, τα οποία μάλιστα εμφανίζουν μεταξύ τους και μεγάλες επιστημονικές διαφορές. Τα προαναφερθέντα ως προς την «*εκ καταγωγής*» γενικότητα και, επέκεινα, ευρύτητα του όρου «*νόμος*» συνδέονται αρρήκτως πρωτίστως με την ετυμολογική του ρίζα, όπως επεξηγείται αμέσως στην συνέχεια. Συνδέονται όμως, έστω και δευτερογενώς, και με την εντεύθεν επιστημονική και μη χρήση του όρου «*νόμος*» υπό συνθήκες νοηματικής «*ελευθεριότητας*», η οποία όχι σπάνια αγγίζει ή και ξεπερνά τα όρια της γλωσσικής αυθαιρεσίας. Είναι δε αυτή η «*ελευθεριότητα*» η οποία στην εποχή μας, που διακρίνεται για την μειωμένη ή και –ενίοτε με τάσεις διεύρυνσης- πλήρη απουσία υπεύθυνης επιστημονικής κριτικής, επιτρέπει σε «*αθεράπευτους*» ερασιτέχνες του «*επί παντός επιστητού*» να ταξιδεύουν με «*σημαίες ευκαιρίας*». Και δη «*ανεξόδως*» και «*ακινδύνως*», υπερβαίνοντας μάλιστα ακόμη και τα όρια του αυθεντικού «*κήνσορος*» της αντίθετης άποψης.

Β. Σ’ εκείνους οι οποίοι -αναγνωρίζοντας βεβαίως τις μεγάλες διαφορές που, κατά τ’ ανωτέρω, διακρίνουν τον νόμο στ’ αντίστοιχα πεδία της Νομικής Επιστήμης και της Φυσικής Επιστήμης- υποστηρίζουν ότι θα ήταν ενισχυτική για την κανονιστική ιδιοσυστασία του θεσμικού νόμου μια όσο το δυνατόν πιο «*ολοκληρωμένη*» επιστημονική «*προσέγγισή*» του με βάση τα δεδομένα του φυσικού νόμου, η απάντηση πρέπει να είναι από άκρως επιφυλακτική έως αρνητική. Είναι πιο ασφαλές επιστημονικώς να δεχθούμε ότι αρκεί η ως άνω επισήμανση των μεταξύ τους ομοιοτήτων και διαφορών, υιοθετώντας αυστηρώς επιστημονικά κριτήρια και, συνακόλουθα, αυστηρώς επιστημονική μεθοδολογία. Κάθε λοιπόν «*υπέρβασή*» τους θ’ αφαιρούσε από την σύγκριση αυτή ουσιώδη στοιχεία της επιστημονικής της ορθότητας, πέραν του ότι δεν είναι ευκρινώς ορατά τα όρια μιας τέτοιας, δήθεν «*ολοκληρωμένης*», επιστημονικής «*προσέγγισης*» μεταξύ θεσμικού νόμου και φυσικού νόμου.

1. Άλλωστε, αυτή η επιστημολογική προσέγγιση που κατ’ ουσία «*συνηγορεί*» υπέρ της μεθοδολογικώς αποδεκτής «*συνύπαρξης*», υπό σαφώς προσδιορισμένες και επιστημονικώς αποδεκτές προϋποθέσεις, της Νομικής Επιστήμης –και, πέραν αυτής, των Ανθρωπιστικών Επιστημών εν γένει– με τις Θετικές Επιστήμες, και συγκεκριμένα με την Φυσική Επιστήμη και τα Μαθηματικά, ειδικότερα δε με την Φυσική των στοιχειωδών σωματιδίων, και όχι υπέρ της «*βιασμένης*» και, συνακόλουθα, επιστημονικώς απορριπτέας «*αλληλοτομής*

» μεταξύ τους, τεκμηριώνει ακόμη περισσότερο, μ' εμφατικό μάλιστα τρόπο, τους όρους και τις συνθήκες υπό τις οποίες η Νομική Επιστήμη έχει την θέση της στην χορεία των Επιστημών γενικώς. Επιπροσθέτως, πρέπει να τονισθεί και το ότι όσο πιο «*μηχανιστική*» είναι η επιστημονική αντιμετώπιση του θεσμικού νόμου, έτσι ώστε να βρίσκεται εγγύτερα προς την «*αντικειμενικότητα*» –υπό την έννοια που επεξηγήθηκε προηγουμένως– της λειτουργίας του φυσικού νόμου, τόσο περισσότερο απομειώνεται η κανονιστική του ικανότητα να προσαρμόζεται, καταλλήλως και αποτελεσματικώς, διά των πρόσφορων μεθόδων ερμηνείας στα κοινωνικά δεδομένα και στις εξ αυτών δημιουργούμενες σχέσεις μεταξύ των μελών του οικείου κοινωνικού συνόλου κατά την εξέλιξη της εφαρμογής του στην πράξη.

2. Διότι δεν πρέπει να υποτιμάται το γεγονός, ότι το «*υποκειμενικό*» στοιχείο του θεσμικού νόμου, σύμφωνο άλλωστε με την κανονιστική του υπόσταση –επισημαίνεται, για μιαν ακόμη φορά, ότι ο θεσμικός νόμος είναι εκ καταγωγής *lex humana* και όχι *lex aeterna*, όπως ο φυσικός νόμος- επιδρά «*ευεργετικώς*», με την κατάλληλη κατά τα δεδομένα της Νομικής Επιστήμης αξιοποίησή του από τον ερμηνευτή και εφαρμοστή του, στην κατά το δυνατόν αποδοτικότερη «*επικαιροποίησή*» του. Έτσι ώστε ο κανονιστικός «*δυναμισμός*» του θεσμικού νόμου, κατά την εφαρμογή του στην πράξη, να παρατείνεται χρονικώς όσο τούτο είναι εφικτό και, κατά λογική ακολουθία, ν' αντιμετωπίζεται αναλόγως και καταλλήλως ο κίνδυνος της ταχείας ρυθμιστικής του αποδυνάμωσης. Πολλώ μάλλον όταν, όπως διευκρινίσθηκε αμέσως προηγουμένως, ο ερμηνευτής και εφαρμοστής του κανόνα δικαίου, πρωτευόντως δε ο δικαστής, δεν νομιμοποιούνται, κατά τα προτάγματα του Κράτους Δικαίου στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, να υποκαθιστούν πλήρως τον νομοθέτη διαμορφώνοντας εντελώς νέους κανόνες δικαίου, ακόμη και όταν η κανονιστική «*εξουθένωση*» των ισχυόντων κανόνων δικαίου είναι καταφανής.

Γ. Συμπληρωματικώς -και με γνώμονα τα όσα προεκτέθηκαν- το εγχείρημα της αναζήτησης και της εξεύρεσης ενός επαρκούς επιστημονικώς «*κοινού τόπου*» μεταξύ του θεσμικού νόμου και του φυσικού νόμου θα μπορούσε να βασισθεί, βεβαίως εν μέρει και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, στην φράση του Αποστόλου Παύλου από την επιστολή του «*Προς Κορινθίους*» (13.12): «*βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι᾽ ἐ σόπτρου ἐν αἰνίγματι»,* («*Videmus nunc per speculum (et) in aenigmate»)*. Κατ᾽ «*ελεύθερη»*, όχι όμως και αυθαίρετη, απόδοση: «*Βλέπουμε μέχρι πριν λίγο μέσα από «έσοπτρο»* -μάλλον μεταλλικό, και όχι γυάλινο, καθρέφτη, αφού ο τελευταίος αντανακλά πιο καθαρά τα πράγματα- *και, επέκεινα, μέσ᾽ από αινίγματα*».

1. **1**. Τούτο σημαίνει, περαιτέρω, ότι δεν μπορούμε να δούμε την πραγματικότητα σε όλο της το βάθος και σε όλη της την έκταση. Αιώνες αργότερα, το ίδιο περίπου επισήμανε ο Immanuel Kant, επισήμανε π.χ. στην «*Κριτική του Καθαρού Λόγου» («Kritik der reinen Vernunft, 1781),* δεχόμενος ότι ο Άνθρωπος, καθ᾽ ο μέτρο στηρίζεται εκ φύσεως στην εννοιολογική σκέψη και στην βιωμένη εμπειρία, δεν είναι σε θέση να φθάσει έως την πλήρη επίγνωση της ουσίας των πραγμάτων. Το μόνο, λοιπόν, που μπορεί να επιτύχει είναι η αποκάλυψη του πώς ο νους «*αντανακλά»* την ουσία των πραγμάτων. Κάτι όμως το οποίο οδηγεί σε μια μορφή *«προσομείωσης»* της ουσίας των πραγμάτων και όχι οπωσδήποτε στην αληθινή γνώση της.
2. **2**. Σε μια τέτοια «*προσομοίωση»,* σαφώς με τις εκατέρωθεν ιδιαιτερότητες, οδηγείται αφενός ο ερμηνευτής και εφαρμοστής του θεσμικού νόμου και, αφετέρου, ο ερευνητής του φυσικού νόμου:

α)Πρώτον, ο ερμηνευτής και εφαρμοστής του θεσμικού νόμου -και κατ' εξοχήν ο δικαστής- καλείται να συμβάλλει στην ρύθμιση των κοινωνικοοικονομικών σχέσεων, εντός ορισμένου κοινωνικού συνόλου, με βάση τον in concreto ισχύοντα κανόνα δικαίου. Μόνο που αυτός ο κανόνας δικαίου είναι δημιούργημα άλλου, και ειδικότερα του νομοθέτη, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι ο ερμηνευτής και εφαρμοστής του καλείται να τον «*συλλάβει*» όχι πρωτογενώς, αλλά δια του «*εσόπτρου*» του έχοντος την «*νομοπαραγωγική αρμοδιότητα*». Πέραν τούτου, ο ερμηνευτής και εφαρμοστής του ίδιου κανόνα δικαίου καλείται να συμβάλλει στην ρύθμιση των αντίστοιχων κοινωνικοοικονομικών σχέσεων του οικείου κοινωνικού συνόλου, οι οποίες όμως έχουν προδήλως μεταβληθεί από την εποχή που αποτέλεσαν την βάση της αρχικής θέσπισής του. Και όσο η χρονική απόσταση μεταξύ θέσπισης του κανόνα δικαίου και της κατά περίπτωση ερμηνείας και εφαρμογής του μεγαλώνει, τόσο το «*έσοπτρο*» των ως άνω πραγματικών περιστατικών, που πρέπει να υπαχθούν σε αυτόν, γίνεται πιο «*θολό*» και τόσο τα «*αινίγματα*» του πραγματικού του νοήματος καθίστανται, εντεύθεν, πιο «*απόκρυφα*» .

β) Δεύτερον, ο εκπρόσωπος της Φυσικής Επιστήμης έχει, από την πλευρά του, ως αποστολή την αποκάλυψη της αλήθειας για τον κόσμο που μας περιβάλλει. Μια αλήθεια που καίτοι φαίνεται, prima faciae, «*απλή*», εν τούτοις κατά μεγάλο μέρος της παραμένει «*ζητούμενο*». Άρα ο εκπρόσωπος της Φυσικής Επιστήμης, στηριζόμενος στις δικές του και αενάως εξελισσόμενες επιστημονικές γνώσεις -και με την «*επικουρία*» των Μαθηματικών- έχει αποστολή, κυρίως μέσω της παρατήρησης και του πειράματος, ν' ανακαλύψει τον φυσικό νόμο που εξηγεί επαρκώς, έστω και προς το παρόν, την αλήθεια για το αντίστοιχο μέρος του κόσμου ο οποίος μας περιβάλλει. Και εδώ το «*έσοπτρο*» δεν διασφαλίζει μεγάλη ευκρίνεια, το δε εκάστοτε «*αίνιγμα*» συνήθως «*κρατάει καλά τα μυστικά του*» . Για να θυμηθούμε ξανά το, διαχρονικώς εμβληματικής σημασίας, απόσπασμα του Ηρακλείτου -από το «*Περί Φύσεως*»– «*φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ» [Diels-Kranz, 53 (β)].»*